

La gravetat de la literatura

Un relat de: [Alfred Sargatal](#)

A Joan Brossa, Pere Calders i Joan Perucho.
In memoriam.

I

Ara deu fer uns deu anys, vaig llegir un llibre d'Umberto Eco que duia per títol Com es fa una tesi. En honor de la veritat, he de fer constar que el vaig llegir en versió castellana; fins i tot, en recordo l'editorial: Gedisa, era.

Recordo també que es tractava d'una edició de butxaca, amb un paper força dolent. Però, això sí, el vaig trobar un llibre divertit, a pesar de tocar un tema tan poc agraït.

El cas és que en un moment donat em va cridar l'atenció una afirmació que hi feia el professor italià. Venia a dir-nos que, si som addictes a la lectura i comprem llibres de butxaca -en principi, més barats que els enquadernats- pensant en els nostres néts o descendents, no ens fem gaires il·lusions, perquè, suposant que els nostres néts o familiars, en el futur els passés mai pel cap d'agafar-ne algun i de llegir-lo -cosa molt poc probable-, el més possible és que es trobessin que, quan obrissin el llibre, les lletres s'haguessin després de les pàgines i no el poguessin llegir.

He de dir que aquesta asseveració, d'entrada, em va deixar bocabadat interiorment. Però després, quan vaig reflexionar-hi amb més calma, em va venir el dubte de si no es tractava d'una boutade o d'una broma del semiòleg italià -per altra banda, gens impensable en un savi com ell-: ¿era materialment possible que les lletres d'una pàgina impresa es desprenguessin del paper?

Amb aquest neguit, un dia, parlant amb el meu amic Manel, que portava més de trenta anys treballant en una coneguda editorial i que coneixia molt bé l'ofici de la impremta, li ho vaig voler comentar:

-Escolta, Manel, hi ha una cosa que m'intriga. A veure si m'ho resols.

-I ara! De què es tracta?

-És una cosa curiosa. L'Umberto Eco, ja saps qui és (no pas un qualsevol), diu que, en el cas de certes edicions, pot passar que les lletres d'un llibre caiguin de les pàgines, o sigui que es desprenguin del paper. ¿Tu creus que és tècnicament possible, això?

-En principi, les lletres no poden caure del llibre... Però...

-No em diguis que creus en fenòmens paranormals, tu que ets més realista que en Pla! -Després d'agafar una mica d'alè, vaig prosseguir-: M'hauries de donar, si més no, una explicació... Una explicació tècnica, vull dir.

-Mira. Si es tractés d'un llibre imprès en un paper de molt baixa qualitat, amb una tinta molt dolenta, mal enquadernat... llavors, sí, en teoria podria ser. Però és molt poc probable.

Vam fer una pausa tots dos. Jo mirava cap a terra, em sembla, o potser tenia la mirada perduda qui sap on; ell devia tenir la seva fita en mi.

-De tota manera, a veure -va inquirir de sobte en Manel, com en un rampell-: ¿de quin tipus de llibre m'estàs parlant?

-Home, segons Umberto Eco, hauria de ser un llibre de butxaca, dels més barats, d'aquests que es venen als quioscos, tipus best-seller.

-Bé, avui dia -es tractava de finals dels anys vuitanta del segle passat-, els llibres de butxaca, en general, tenen una certa qualitat... Almenys pel que fa al paper, a la tinta...

Aquí va concloure la meva consulta. Vaig donar-me, doncs, per satisfet amb les expertes explicacions del meu amic: Umberto Eco, com sempre, podia tenir raó.

II

Al cap de poc temps -no podria precisar si al cap d'unes setmanes o d'uns mesos-, vaig rellegir un article de Jorge Luis Borges inclòs en algun dels seus reculls d'assaigs: no recordo si era Inquisiciones o bé Otras inquisiciones. O cap d'aquests dos. O potser en una entrevista. Tant se val.

Parlant de novel·les o relats de misteri centrats en el tema clàssic d'un cadàver que algú descobreix en una habitació tancada, deia el meu admirat Borges que les tres millors obres corresponien a Els crims del carrer de la Morgue, d'Edgar A. Poe, El misteri de la cambra groga, de Gaston Leroux, i La cámara ardiente -així, en castellà, la citava Borges-, de John Dickson Carr.

Jo coneixia i havia llegit, és clar, les dues primeres, però desconeixia la tercera, tot i que me'n sonava el nom de l'autor -perquè n'havia vist múltiples edicions castellanes a les llibreries de vell i en els mercats d'ocasió.

Em vaig fer, doncs, un ferm propòsit: aconseguir La cámara ardiente de John Dickson Carr. Vaig començar a recórrer llibreries de segona mà, preguntant a uns i altres, però ningú no me'n sabia donar raó. A tot estirar, em

deien el que ja sabia: que era un escriptor molt bo, que havia tingut molt d'èxit i que havia estat molt traduït, tot i que últimament no se n'editava res; que era molt prolífic i, per raons comercials -per no repetir-se-, s'havia vist obligat a fer servir diversos pseudònims (Carter Dickson, entre d'altres).

Finalment, un dia vaig preguntar a l'Ernest, empleat en una llibreria de segona mà i que jo sabia que era un lector voraç i un expert en novel·les de misteri. Ell remenava i ordenava, en els baixos d'una cèntrica llibreria, pilons de llibres dels quals es desfeien els viudos i les viudes d'antics devoradors de llibres. Li vaig preguntar per La cámara ardiente.

-Fantàstic! Fora de sèrie! -em va dir.

-Que l'has vist mai per aquí?

-Doncs, sí. Però ja fa temps que no en surt cap exemplar. Però encara me'n recordo, d'aquesta novel·la.

-Em podries avisar si algun dia apareix?...

-No pateixis. Si surt, t'avisó.

Van passar dies, mesos. De tant en tant, procurant no fer-me pesat, treia el cap per aquella llibreria de vell i, quan encara no l'havia saludat, ja se m'anticipava:

-Ho sento, xiquet. No apareix.

Entre el que m'havia explicat l'Ernest i el que havia pogut anar deduït de mica en mica, a partir de les consultes bibliogràfiques corresponents, m'havia forjat ja una idea força exacta de l'aparença del llibre: havia de ser un llibre de poc gruix, amb unes cobertes de cartró poc consistent, amb un dibuix al llapis o a la ploma tot pintat de colors cridaners -segurament de color vermell-, tot plegat amb un aspecte més aviat esgarriat..., com aquells "Libros Plaza" en què havíem llegit Cuerpos y almas o Sinuhé el egipcio, que tant havia fascinat Terenci Moix.

III

Un dia que vaig haver d'anar a la Biblioteca de la Universitat per una altra cosa, vaig aprofitar l'ocasió per mirar-ne el catàleg, a veure si hi havia La cámara ardiente. En part per curiositat, però també perquè estava convençut que forçosament hi havia de ser: al capdavant, a més de ser una biblioteca universitària, o potser per damunt de tot, era el Dipòsit Legal, és a dir, el lloc on es guardaven dipositats tots els llibres publicats a Barcelona, no sé si a partir dels anys cinquanta o seixanta.

Ingenu de mi! No hi havia ni rastre del nom de Dickson Carr, John, ni de Carr, John Dickson -per si de cas.

Disposat a fer les coses bé i a portar les perquisicions fins al final -com correspon a un admirador de Sherlock Holmes-, vaig adreçar-me a una de les bibliotecàries, la que em va semblar que podia ser la responsable d'aquell santuari del saber.

-Perdoni, li volia fer una consulta.

-Vostè dirà.

-Es tracta del següent. Fa temps que estic buscant una novel·la que, segons Borges, és una de les tres millors sobre el tema d'un assassinat en un àmbit tancat.

-Com es titula?

-La cámara ardiente.

-Amb aquest títol... -va arrufar el nas-. I de qui és?

-De John Dickson Carr.

-No em sona pas, aquest nom.

-Doncs a mi sí. Però no n'he trobat ni rastre, del nom d'aquest autor ni de cap de les seves obres, en el catàleg.

-És clar, no és conegut.

-Deu voler dir de vostès.

-Sí, sí, és clar.

-A veure: ¿vostès decideixen quins llibres hi ha d'haver en aquesta biblioteca?

-No, no. Nosaltres no decidim res.

-Ja. Doncs qui ho decideix?

-Miri, cada departament ens passa unes llistes amb els llibres que creuen que han de figurar a la biblioteca, i nosaltres ens limitem a aconseguir-los, fitxar-los, etc.

-Doncs ¿per què no hi ha un llibre com La cámara ardiente de John Dickson Carr?

-Perquè no deu ser important.

-Al parer dels savis dels departaments de literatura, és clar.

-Sí.

-Bé. Només una última pregunta. Pot contestar-la o no, com vulgui. ¿Qui creu que té més autoritat, literàriament parlant: els caps de departament o el senyor Jorge Luis Borges?

-Com comprendrà, això, no hi ho puc contestar.

-Entesos -vaig concloure, secament, i vaig sortir amb la cua entre cames, com era d'esperar.

Al cap d'uns dies, una tarda, vaig haver d'anar a la Biblioteca de Catalunya. Potser en realitat no hi havia d'anar per a res, però subconscientment devia tenir alguna raó per anar-hi. I hi vaig anar.

Tossut en la meva tafaneria, vaig dirigir-me de dret cap a la sala dels catàlegs. Vaig buscar la lletra C i vaig agafar l'arxivador on, teòricament, hi havia de trobar les fitxes corresponents a Carr.

Vaig anar passant fitxes fins que, de cop i volta -oh sorpresa!-, els meus ulls van ensopegar amb el nom de Carr, John Dickson. Eureka! Hi era! Vaig anar girant fulls i, més sorprenent encara!, vet aquí que va aparèixer davant meu la fitxa de La Cámara ardiente. No vaig poder reprimir l'impuls de mirar-ne les dades editorials. Efectivament, es tractava d'una edició dels anys cinquanta, publicada per algú -una empresa editorial?, una impremta?- que es coneixia amb les inicials "J.L." o una cosa així.

Vaig omplir ràpidament un paperet amb les meves dades personals i de lector i vaig fer-hi constar -requisit indispensable- el número d'un seient de la sala contigua, on se suposava que treballava.

Un cop lliurat el full de petició del llibre en el lloc corresponent, vaig anar a seure allà on figurava que em trobarien quan el llibre sol·licitat arribés.

Com que ni havia portat res per llegir -de fet, en aquesta biblioteca calia entrar-hi com qui ingressa a la presó, deixant totes les pertinences al vestíbul- ni vaig considerar oportú d'agafar cap revista o periòdic per entretenir-me, vaig restar allà, assegut, mirant al buit de les voltes, a les pedres de les arcades, o simplement practicant una mena de ioga d'estar per casa.

Al cap d'una mitja hora vaig not

ar que algú que empenyia una mena de carro s'acostava silenciosament a la meva taula. Va agafar un llibre del munt que transportava i el va dipositar en un angle de la taula, a la meva vista. Me'l vaig mirar de cua d'ull, primer, com volent assegurar-me que allò que jo havia somiat durant tant de temps era cert i coincidia amb la imatge mental que me n'havia forjat.

En efecte, era tal com l'havia imaginat: de format petit, amb un llom rectangular i mínim, encolat, sense cosir, amb la part externa dels fulls pintats amb un vermell cridaner com la coberta, en la qual sobresortia el rostre d'un home amb ulleres de cul de got i cabells lluents de brillantina...; en fi, el típic "llibre de quiosc" dels anys cinquanta i seixanta del segle passat.

Em vaig regirar dins la cadira i m'hi vaig posar bé, disposat a assaborir, finalment, aquell llibre tan anhelat. Vaig agafar-lo amb les dues mans i vaig redreçar l'esquena com qui es prepara per llegir en veu alta, en públic.

Vaig obrir el llibre per la coberta. Va ser amb un cop sec, tot i que vaig sentir una mena de grinyol, com d'una gran porta antiga i rovellada. Potser exagero una mica massa. Segurament que la cosa no va ser tan espectacular. Potser jo mateix vaig voler jugar a fer-me por i hi vaig afegir, mentalment, els efectes especials.

El cas és que el llibre es va obrir i pràcticament tota la tripa es va desprendre, en bloc, de la coberta. Tot seguit vaig girar el primer full, que quasi es va separar de la resta. A la dreta apareixia, ara, la portada interior, amb el títol -La Cámara ardiente- i l'autor -John Dickson Carr- amb caràcters ben visibles, en negretes. Es notava que els editors no invertien gaire en floritures, perquè no hi havia cap logotip, sinó únicament unes modestes inicials -J.L.-, darrera les quals devia amagar-se el nom de l'editor.

Vaig girar full i, darrere la portada, a la pàgina de crèdits, apareixia el nom del traductor, el qual semblava que no hagués volgut tampoc fer gaire ostentació de la seva personalitat. Només deia: J. L. Mira.

Tot seguit, vaig disposar-me ja a iniciar la lectura de la novel·la. Vaig agafar-la fort amb totes dues mans i la vaig situar, amb decisió, a certa distància dels meus ulls, com per tenir una perspectiva més global de les pàgines. En el moment que vaig fer aquest gest una mica brusc, d'allunyar relativament el llibre, vaig poder contemplar, astorat, com les lletres de la primera pàgina del primer capítol lliscaven sobre el paper i queien literalment damunt la taula.

Aquell espectacle em va fer recordar d'un altre de semblant, quan vaig veure els efectes devastadors d'un virus informàtic sobre la pantalla d'un ordinador, on les lletres queien en l'abisme com una pluja d'estels imparable. Garratibat, sense saber què fer, amb un vague sentiment de culpabilitat, vaig fer un trèveling amb la mirada per tota la sala, a veure si algú se n'havia adonat, i per fi amb un zoom vaig fixar l'atenció en la bibliotecària de la sala, que semblava concentrada en les seves fitxes o el que fos aquell escampall que tenia davant seu, damunt la taula de la tarima.

Vaig treure'm de la butxaca de la camisa el carnet d'identitat i amb molt de compte, mirant de no cridar l'atenció, vaig fer-la servir de pala per recollir les lletres que hi havia sobre la taula i vaig empènyer-les fins a deixar-les caure dins el llibre mig obert. Després el vaig tancar ben fort, com qui tanca la tomba que ha violat sense voler, i el vaig deixar damunt la taula. Sense encomanar-me a Déu ni al diable, vaig sortir de la sala discretament.

B., 31 de desembre de 2002.

@ ALFRED SARGATAL
asargata@pie.xtec.es